

References

1. Karpenko Yu.O. Vstup do movoznavstva: Pidruchnyk. 2-he vyd., stereot. K.: Vyd. tsentr "Akademiia", 2009. 334 s.
2. Kolupaieva A.A., Savchuk L.O. Dity z osoblyvymy osvithnyy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia: nauk.-metod. posibn. Vyd. dop. i pererobl. Vyd. hrupa "Atopol", 2011. 274 s.
3. Kononenko V.I. Etnolinhvodydaktyka. Ivano-Frankivsk, 1998. 156 s.
4. Kontsepsiia Derzhavnoho standartu spetsialnoi osvity ditei z osoblyvymy potrebamy//Defektolohiia. 1999. № 4. S. 8 – 11.
5. Krutii K.L. Rozvyvaiemo u dytyny movlennia, intelekt i zdibnosti. Zaporizhzhia: LIPS. Ltd, 1999. 60s.
6. Piatnytska V.V. Chytannia v radist // Obdarovana dytyna. 2011. №7. S. 11-15.

Одержано статтю: 23.09.2019

Прийнято до друку: 17.10.2019

УДК 378.147

DOI: 10.15330/esu.1.159-170

Serhii Medynskyyi,

доктор педагогічних наук, професор,
Львівський державний університет фізичної
культури, (м. Львів, Україна)

Serhii Medynskyyi,

Doctor of pedagogical sciences, Professor,
Lviv State University of Physical Culture
(Lviv, Ukraine)

sermedyn@ukr.net

Yuliia Karvatska,

кандидат медичних наук, асистент
Вищий державний навчальний заклад України
"Буковинський державний медичний університет"
(м. Чернівці, Україна)

Yuliia Karvatska,

Candidate of medical sciences (PhD), assistant,
Higher State Educational Institution of Ukraine
"Bukovinian State Medical University"
(Chernivtsi, Ukraine)

jula.karv@ukr.net

ГЕНЕЗА НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ДЕФІНІЦІЇ "ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ"

GENESIS OF SCIENTIFIC APPROACHES TO THE DEFINITION OF "HEALTH-SAVING"

У статті аналізуються підходи до визначення поняття "здоров'язбереження", що поєднують у собі всі сфери соціального життя пов'язані із захистом, збереженням, формуванням та зміцненням здоров'я громадян держави. Актуальність дослідження пояснюється значенням "здоров'язбереження" в розв'язанні соціально значущої проблеми охорони здоров'я особистості через залучення до здорового способу життя; великим потоком педагогічних досліджень в цій області; необхідністю приведення в систему розрізнених теоретичних знань. Виявлення особливостей окремих теорій необхідно для їх подальшого розвитку та впровадження в практику, для забезпечення наступності теоретичних досліджень. Досліджено, що здоров'язбереження формує поведінку, охоплює цілісну систему ціннісно-сміслових установок, емоційно-вольового досвіду, спрямована на самопізнання, саморозвиток і самовдосконалення індивідуального здоров'я, базується на готовності до практичної діяльності по збереженню здоров'я.

Ключові слова. здоров'язбереження, здоров'я, наукові підходи, дефініція.

The article analyzes approaches to defining the concept of “health-saving”, combining all spheres of social life related to the protection, preservation, formation and promotion of health of citizens of the state. The relevance of the study is explained by the importance of “health”, in addressing the socially significant problem of personal health care through involvement in a healthy lifestyle; a large flow of pedagogical research in this field; the need to bring different theoretical knowledge into the system. Identifying the features of individual theories is necessary for their further development and implementation, to ensure the continuity of theoretical studies. Investigated, that health preserves behavior, encompasses a holistic system of value-based attitudes, emotional and volitional experiences, aimed at self-discovery, self-development and self-improvement of individual health, based on the willingness to practice health care. The essence of the definition of “health-saving” is cross-cutting, and is explored by many branches of science, which solve the problems of human existence and activity, functioning of the organism: philosophy, legislation, medicine, psychology, sociology, pedagogy, valeology, physical activity etc. The definition of “health-saving” is defined on the basis of WHO approaches, the polyaspects of the research phenomenon, with scientific approaches and methodologies that underlie the above branches of science. Thus, the definition of “health-saving” combines all branches of science, areas of persons activity for the formation, preservation and promotion of health of the individual and nation as well, maintaining a healthy lifestyle. In the context of these arguments, the question of amplification of the health-saving competences for all participants of educational-life process is urgently raised.

Key words: health saving, health, scientific approaches, definition.

Постановка проблеми. За сучасної тенденції інтеграції України до загальноєвропейських та світових цінностей, видається безсумнівно актуальним посилення уваги до здоров'язбереження як у глобальному розумінні, так і на рівні окремої особистості. Така фундаментальна проблема не залишилася поза увагою науковців як важливий компонент соціального буття і як складова закладення основ майбутнього, формування соціокультурних цінностей та здібностей.

Таким чином, до найважливіших завдань всієї освітньої системи України належить питання підготовки майбутніх фахівців різних галузей до формування компетентностей та впровадження здоров'язбережувальної діяльності в закладах освіти і, що важливо, виховання та формування культури здоров'я населення як основ майбутнього нації, безпосередніх детермінантів поведінки людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В преамбулі Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я говориться, що здоров'я – це не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів, а стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя.

Про актуальність зазначеної проблеми свідчить велика кількість нормативних документів, зоною уваги яких є: здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбереження.

Юридичні аспекти зазначеної проблематики закладено й в Законі України “Про охорону здоров'я”, де у статті 32 наголошено, що “держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом розповсюдження наукових знань з питань охорони здоров'я, організації медичного, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення, створення необхідних умов, у тому числі медичного контролю, для занять фізкультурою, спортом і туризмом, розвиток мережі профілакторіїв, баз відпочинку та інших оздоровчих закладів, на боротьбу зі шкідливими звичками, встановлення системи соціально-економічного стимулювання осіб, які ведуть здоровий спосіб життя” [1, с. 15].

Дефініцію “здоров’я людини” Б. Максимчук розглядає як складний феномен, котрий можна розглядати як філософську, соціальну, економічну, біологічну, медичну категорії, як об’єкт споживання, вкладення капіталу; індивідуальну і суспільну цінність; явище системного характеру, динамічне, що постійно взаємодіє з довкіллям і постійно змінюється; як своєрідне дзеркало [4, с. 169–170] соціально-економічного, екологічного, демографічного, санітарно-гігієнічного стану країни, та є одним із найважливіших соціальних індикаторів прогресу [2, с. 173].

Т. Подвисоцькою досліджено теоретико-методологічні й емпіричні аспекти проблеми оцінювання здоров’я населення та його вплив на економічне зростання; визначено соціально-економічну суть здоров’я населення, висвітлено питання щодо його формування; проведено кількісний аналіз й оцінювання впливу здоров’я населення на економічне зростання, що дозволяє порівняти вплив різних компонент здоров’я населення (смертності та очікуваної тривалості життя, захворюваності, репродуктивного здоров’я) та комплексного багатофакторного індексу здоров’я населення на економічне зростання в різних групах країн Європейського регіону та в Україні [3, с. 7].

На думку Ю. Бахтіна, у формуванні здоров’язбережувальних компетенцій провідну роль відіграють такі напрямки освітнього процесу, як фізичне виховання (сприяє формуванню фізичної культури), екологічна освіта (формує екологічну культуру), духовно-моральне виховання, культурологічна освіта, а також – біологічна, медико-гігієнічна і валеологічна освіта та виховання, які формують основи духовно-моральної, валеологічної та медичної культури людини [4, с. 446].

Здоров’я є фундаментальною та водночас поліаспектною науковою категорією усього людського буття, а тому має бути найважливішим пріоритетом як в українському суспільстві, так і в освітньому процесі усіх без винятку навчальних закладах. Здоров’я є фундаментальною характеристикою життя людини.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні сутності та генезисі дефініції “здоров’язбереження”, як багатогранної наукової проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність дефініції “здоров’язбереження” безпосередньо пов’язана, та й визначається дефініцією “здоров’я”, яка є наскрізною, та досліджується багатьма галузями науки, в яких розв’язуються проблеми існування та діяльності людини, функціонування організму: філософія, законодавство, медицина, психологія, соціологія педагогіка, валеологія, фізичне виховання тощо.

Ґрунтуючись на визначені ВООЗ та враховуючи поліаспектність досліджуваного феномену, проведемо наше дослідження з урахуванням наукових підходів та методологій, які покладені в основу наведених галузей знань:

1. ФІЛОСОФІЯ.

О. Міхеєнко визначає, що здоров’я є “критерієм і запорукою благополуччя суспільства. Утім, протягом останніх десятиліть проблема здоров’я особливо загострилася: зростає кількість захворювань, тривалість життя як один з основних показників здоров’я населення стрімко знижується. В Україні стан здоров’я населення, особливо молоді, дедалі більше набуває загрозливого характеру з погляду життєздатності та безпеки нації” [5, с. 6].

Дослідження Л. Лаврової обґрунтовують філософську методологію аналізу здорового способу життя як складової та механізму здійснення освітніх реформ в Україні. Здоровий спосіб життя визначено як результат діяльності системи освіти з формування цінності здоров’я та здорової життєдіяльності особистості та

суспільства. Дослідження дозволяє систематизувати методологічні та концептуальні засади становлення системи валеологічної освіти в Україні, а також проектування модернізаційних змін у вітчизняній системі освіти на основі розвитку її здоров'язберігального потенціалу, адаптуючи освітню діяльність до існуючих європейських і світових стандартів забезпечення здоров'я і здорового способу життя в освітньому процесі [6, с. 8].

С. Горбуновою розглянуто філософсько-антропологічні аспекти цілісного підходу до здоров'я людини, що об'єднує медичний, соціальний, психологічний, екологічний та духовний аспекти, гармонія людини і природи та розгляд людини як частини Космосу, єдність розуму душі та тіла людини, а також єдність холістичного та індивідуального підходів; досліджено закономірність переходу медико-біологічного поняття “здоров'я” у філософську категорію, а також з'ясовано онтологічний, аксіологічний та гносеологічний аспекти категорії “здоров'я” [7, с. 8–9].

2. ЗАКОНОДАВСТВО.

Розглядаючи юридичні аспекти зазначеної проблеми, наголосимо на тому, що Конституції України (ст. 3) зазначено, що “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”. Таким чином здоров'я людини віднесено до переліку найвищих цінностей; задекларовано той факт, що держава бере на себе зобов'язання щодо збереження здоров'я як найвищої цінності своїх громадян.

Досліджуючи вітчизняний досвід впровадження Державних цільових програм забезпечення медичної допомоги населенню, Ю. Гадаєв висвітлив їх позитивні здобутки та довів необхідність здійснення державної підтримки системи охорони здоров'я з метою вирішення найбільш актуальних проблем галузі. Вченим запропоновано концепцію розробки та модель впровадження Державних цільових програм покращання стану здоров'я та подовження 15-середньої тривалості життя громадян [8, с. 13–14].

Здоров'я нації, нині розглядається як показник цивілізованості держави, що відображає соціально-економічний стан суспільства. Таким чином, державна політика у сфері охорони здоров'я спрямовується на підвищення рівня здоров'я, поліпшення якості життя і збереження генофонду українського народу. У цьому контексті в нашій державі необхідно суттєво вдосконалити державну політику для того, щоб домогтися суттєвого покращення стану здоров'я українського населення.

3. МЕДИЦИНА.

Як зазначає В. Кулініченко, у медицині існує близько 80 визначень здоров'я людини, які сформульовані представниками різних наукових шкіл. Такий перелік вражає як різноманіттям трактувань, так і різноманітністю ознак, що використовуються при визначенні цього поняття [9, с. 6].

Проведений багатофакторний аналіз показників здоров'я та формування особистості дітей шкільного віку В. Хільчевською включає вивчення показників захворюваності, фізичного та розумового розвитку, функціонального стану зорового і слухового аналізаторів, біоелектричної активності головного мозку, психологічних властивостей особистості; розроблено сучасні графічні форми перцентильних вікових стандартів для ряду показників розумової працездатності та психоемоційного статусу [10, с. 13].

О. Романів, розглядаючи медико-географічні основи здоров'я населення, поєднує його з впливом низки чинників довкілля, зазначає, що в структурі захворюваності населення 32,6% становили хвороби органів дихання, 10,8% –

хвороби системи кровообігу, 8,8% – хвороби сечостатевої системи, 8,0% – травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх чинників, по 6,0% – хвороби шкіри та підшкірної клітковини і хвороби кістково-м'язової системи та сполучної тканини, 5,7% – хвороби ока та його придаткового апарату, 4,3% – хвороби органів травлення [11, с. 11–12].

Дослідження В. Козакевича стану соматичного здоров'я проводилося на основі первинної документації загальноосвітніх закладів, а також за результатами поглиблених медичних оглядів та соціологічного анкетування. Рівень соматичного здоров'я визначався за методикою кількісної експрес-оцінки рівня соматичного здоров'я (Апанасенко Г.Л., 1998) з виділенням п'яти рівнів соматичного здоров'я (низького, нижче середнього, середнього, вище середнього та високого). Оцінка функціонального стану вегетативного гомеостазу дітей проводилася із урахуванням вихідного вегетативного тону та вегетативної реактивності. Наявність хронічних захворювань відмічалася у 45% дітей. Частота захворювань по системах мала такий характер: хвороби органів дихання – 48,8%, хвороби нервової системи – 41,5%, хвороби кістково-м'язової системи – 16,9%, органів травлення – 16,6%, хвороби ендокринної системи, розлади травлення та порушення обміну речовин – 8,9%, хвороби сечостатевої системи – 5,6%, системи кровообігу – 5,2% [12, с. 13–14].

І. Калиниченко досліджує взаємозв'язки між гігієнічними чинниками організації навчального процесу та здоров'яспрямованою діяльністю навчального закладу, особливості формування мотивації до оздоровчої фізичної активності школярів і чинники впливу на ефективність уроку фізичної культури. Вченим досліджено, що збільшення обсягу організованої рухової активності за умов загальноосвітніх навчальних закладів супроводжується підвищенням рівня здоров'я. Встановлено закономірності змін розумової працездатності, психічних функцій, фізичного розвитку, функціональних показників організму та стану здоров'я учнів залежно від обсягу рухової активності [13, с. 17].

Г. Даниленко обґрунтовує гігієнічні принципи функціонування сучасної школи як цілісної системи збереження, зміцнення та формування здоров'я учнів та оцінки ефективності впровадження оздоровчих заходів; розроблено гігієнічні засади системної оптимізації формування здоров'я дітей за умов загальноосвітнього навчального закладу для забезпечення активно-конструктивної профілактики захворювань і суб'єкторієнтованого попередження несприятливого впливу чинників шкільного середовища [14, с. 18–19].

4. ПСИХОЛОГІЯ.

Нині активно розвивається новий напрям у вітчизняній психології – психологія здоров'я, центральною проблемою якої є збереження та зміцнення здоров'я. Саме здоров'я у єдності його духовної, соціальної й соматичної складових стає реальною передумовою повного розкриття потенціалу людини. Актуальність психології здоров'я диктується сучасним зростанням навантаження на нервову систему людини. Інформаційний пресинг, прискорений ритм життя, негативна динаміка міжособистісних взаємовідносин (замкнутість, зниження рівня соціальної підтримки, мобінг) – все це формує емоційну напругу та обумовлює психосоматичну патологію.

Вивчаючи психологічні особливості здоров'я студентів, А. Шамне та А. Комісаренко доводять, що одним із напрямків реформування вищої освіти є забезпечення належних умов для виховання фізично і психічно здорової особистості. Автори розглядають здоров'я як особливий соціальний феномен, що охоплює:

1) здоров'я як індивідуальний стан; 2) здоров'я як особливе відношення між суб'єктами і здоров'я у суб'єктних стосунках індивідів і суспільства в їх складній взаємодії; 3) здоров'я як основа самовизначення і міра свободи індивіда в якості суб'єкта життя [15, с. 294].

Вплив психолого-правових чинників на психічне здоров'я досліджено у роботі А. Альошичева. Науковцем встановлено особливості впливу професійної діяльності та її правової регламентації на психічне здоров'я; запропоновано програму спеціальної психологічної підготовки інкасаторів та обґрунтовано умови збереження їх психічного здоров'я; встановлено взаємозв'язок специфіки діяльності фахівців, яка здійснюється за небезпечних умов, та вплив на їхнє психічне здоров'я психолого-правових чинників [16, с. 9].

5. СОЦІОЛОГІЯ.

З точки зору соціології, проблема здоров'язбереження перебуває в полі зору соціології здоров'я, мікросоціології, соціології малих груп, соціології особистості та соціології культури. Цінність здоров'я на соціальному рівні характеризується ступенем соціальної активності, ставленням людини до світу; кожна людина може досягнути найвищого потенціалу здоров'я і при цьому не перебувати в несприятливих умовах через соціальний стан, або інші соціальні чинники.

У соціальній роботі здоров'я є однією з глобальних дефініцій; здоров'я людини, прояв його біологічних і соціальних функцій формується під впливом багатьох факторів, які “конструюють” його. А. Ріко виокремлює дві складові, що впливають на здоров'я: “по-перше, створити можливості для подолання соціальних нерівностей щодо здоров'я, шляхом лобювання відповідної соціальної політики та захисту прав найменш захищених прошарків населення і вирівнювання можливостей між найбільш привілейованими і найменш захищеними; по-друге, активно впливати на зміну досвіду здоров'я клієнта (збагачення, поглиблення), шляхом передачі теоретичних знань, формування практичних умінь, навичок і компетентностей у сфері збереження здоров'я, заохочувати розвиток сильних сторін клієнта щодо його ставлення до власного здоров'я” [17, с. 41].

Соціальне здоров'я молоді в умовах сучасного українського суспільства досліджено у роботі В. Мягих, де розроблено соціологічну концепцію соціального здоров'я; виокремлено принципові особливості категорії “соціальне здоров'я”; виокремлено складові соціального здоров'я та обґрунтовано їх показники; розроблено факторну модель соціального здоров'я, яка відображає постійну взаємодію людини з її природним, культурним і соціальним оточенням, дає змогу сформулювати комплексне уявлення соціального здоров'я, враховує найважливіші чинники, які впливають на нього за різних рівнів; надано узагальнену характеристику реального соціального здоров'я української молоді, досліджено динаміку складових і виявлено чинники, які зумовлюють його сучасний стан [18, с. 10].

У дослідженнях О. Вакуленко визначено основні напрями роботи соціальних педагогів щодо створення умов для формування здорового способу життя підлітків, що є передумовою становлення соціально активної особистості; розглянуто соціально-педагогічні чинники формування здорового способу життя особистості, науково-теоретичні засади формування здорового способу життя, соціально-правові аспекти цього процесу; розроблено й апробовано систему підготовки соціальних педагогів до такого виду професійної діяльності під час проведення семінарів і тренінгів [19, с. 6].

6. ПЕДАГОГІКА.

В педагогічній науці накопичений багатий досвід теоретичних досліджень з проблеми формування здорового способу життя учнів на різних ступенях освіти, побудованих на різноманітних наукових підходах.

У теоретико-методичних засадах підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь, досліджених Б. Долинським, можемо виокремити аспекти забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями початкової школи у навчально-виховній діяльності; взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природно-наукового, професійного та практичного циклів фазової підготовки майбутніх учителів початкової школи [20, с. 19–20].

В існуючих теоріях, на погляд М. Звездіної, можна виділити два основні підходи до процесу формування здоров'язберігаючих компетенцій учнів: організація здорової життєдіяльності окремих соціальних груп (школярів і студентів) педагогічними засобами і організація здорового поведінки, формування гігієнічних звичок (у дітей молодшого шкільного віку та дошкільнят). Для старшого віку велику інтенсивність набуває процес формування соціальних аспектів здорового способу життя учнів [21, с. 2].

Аспекти формування культури здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів висвітлено у роботі Л. Соколенко. Вченою досліджено проблеми формування у студентів вузів культури здорового способу життя; розкрито сутність цього поняття як інтегративного особистісного утворення, яке характеризується наявністю знань про норми та цінності різних аспектів здоров'я, уявлення про способи його збереження та поліпшення, ставлення до нього як до найвищої особистісної цінності, позитивним їх переживанням, спонукою до виконання певних дій, умінь і навичок, що забезпечують реалізацію відповідних дій у власній життєдіяльності [22, с. 8].

Проблему формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку опрацьовано Т. Андрющенко, якою досліджено педагогічні умови, що сприяють формуванню ціннісного ставлення до власного здоров'я, а саме: підготовку вихователів до зазначеної діяльності; співпрацю педагогів і батьків з питань збереження, зміцнення та відновлення здоров'я дітей; впровадження до навчально-виховного процесу методики, розробленої відповідно до суті дослідженого поняття [23, с. 6].

У педагогічному ракурсі феномен здоров'язбереження передбачає розробку нових педагогічних підходів до проектування цілісної педагогічної системи, яка охоплює позитивну мотиваційну сферу, когнітивну складову, що характеризується ґрунтовним обсягом теоретичних знань у сфері організації здорового способу життя, та розвинути когнітивну складову, яка базується на практичних уміннях застосовувати отримані знання в майбутній професійній діяльності.

7. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ.

Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів розкрито у дослідженні С. Омельченко. Науковцем проаналізовано філософські, психологічні, педагогічні праці з проблеми збереження та зміцнення здоров'я підростаючого покоління; вивчено соціальний досвід і фундаментальні роботи з соціальної педагогіки з питань взаємодії соціальних інститутів суспільства та

створення відкритих соціально-педагогічних систем; визначено теоретичні та методологічні аспекти взаємодії даних інститутів у формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів; розкрито механізми такої взаємодії у межах територіальної одиниці; обґрунтовано науково-методичні засади розробки концептуальної моделі взаємодії соціальних інститутів і критерії ефективності її реалізації; експериментально впроваджено теоретичні та методичні засади цієї взаємодії як концептуальну модель формування здорового способу життя учнів загальноосвітніх закладів у межах мотиваційно-підготовчого, мотиваційно-пізнавального, мотиваційно-рефлексивного етапів і перевірено її ефективність [24, с. 6].

Формування здорового способу життя підлітків засобами фізичного виховання розглянуто у роботі А. Полулях, у якій проаналізовано суть і взаємозв'язок базових понять дослідження проблеми формування здорового способу життя підлітків; розкрито історико-педагогічний аспект становлення здорового способу життя підлітків в Україні та за кордоном; розроблено технологію формування даного способу життя підлітків [25, с. 6].

При вивченні питання формування загальних та спеціальних знань про фізичне здоров'я на теоретичному, методичному та практичному рівнях, Н. Долбишевою визначено фактори, які впливають на рівень знань, теоретичної підготовки старшокласників з фізичної культури, взаємозв'язок рівня знань з руховою активністю, фізичною підготовкою та функціональними особливостями організму; описано систему формування знань про фізичне здоров'я на теоретичному, методичному та практичному рівнях в системі факультативних занять на уроках фізичної культури; сформовано загальні та спеціальні знання на теоретичному, методичному та практичному рівнях з питань контролю за фізичним здоров'ям та власної організації рухової активності, методики проведення самостійних занять традиційними та нетрадиційними видами фізичних вправ [26, с. 7–8].

Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів досліджено В. Горащук. Вченим подано науково-педагогічне обґрунтування взаємозв'язку між рівнем культури школярів та станом їх здоров'я; розглянуто систему знань школярів з освітньої галузі здоров'я та фізичної культури; доведено доцільність інтеграції знань та вмінь з предметів фізичної культури, валеології та безпеки життєдіяльності з метою цілісного формування культури здоров'я школярів; запропоновано систему критеріїв оцінки рівня культури здоров'я школярів; розроблено та теоретично обґрунтовано Концепцію неперервної валеологічної освіти в Україні, педагогічну систему формування культури здоров'я школярів, вказано можливі шляхи їх практичної реалізації у загальноосвітніх середніх закладах України [27, с. 13–14].

Таким чином, дефініція “здоров'язбереження” об'єднує в собі всі напрями діяльності щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я особистості, дотримання здорового способу життя.

У контексті наведених аргументів, перед соціумом постає питання про забезпечення збереження, зміцнення і відновлення здоров'я всіх учасників освітнього-життєвого процесу. Це буде можливо тільки в тому випадку, якщо високий рівень здоров'язбереження стане основною внутрішньою потребою особистості.

Висновки. Аналіз предметного поля, методолого-теоретичних основ і основних положень запропонованих концепцій щодо здоров'язбереження дозволив

зробити наступні висновки. Автори виходять з різних методолого-теоретичних підходів і передумов, сформованих як у філософській, соціологічній, так і в спеціальній (медицині, фізіології, гігієні, валеології та ін.) і психолого-педагогічній науці.

Представлений аналіз досліджень доводить багатомірність дефініції “здоров’язбереження” та породжує логіко-смысловий ряд ототожнення понять: здоров’я, здоровий спосіб життя, валеологія, гігієна. Як бачимо нині існує у наукових колах доволі широкий спектр поглядів на кількісний та якісний склад компонентів здоров’язбереження:

- у філософському трактуванні здоров’язбереження є основою особистого благополуччя та проблемою виховання особистості;
- у законодавчому полі – це дотримання існуючого законодавства з гуманістичних позицій та людино-центризму, а також розробка й впровадження нормативних документів та програм, що опікуються здоров’ям людини;
- з медичної точки здоров’я залежить не лише від відсутності нозологій, але й визначається факторами оточуючого середовища та соціумом; гігієнічними умовами; збереження і зміцнення здоров’я перебуває у залежності від рівня сформованості здоров’язберігаючих компетентностей;
- у психологічному розумінні здоров’язбереження визначається поєднанням духовної, соціальної й соматичної складових буття; обумовлено гармонійністю комплексу базових людських цінностей;
- соціологія концентрує свою увагу на потребах особистості досягнути найвищого потенціалу здоров’я й високого ступеня соціальної активності;
- з педагогічного аспекту вона є комплексною характеристикою особистості, що поєднує мотиваційний, знаннево-інтелектуальний, психічний, духовний, соціальний, діяльнісний, фізичний (руховий) компоненти та створює відчуття внутрішньої гармонії й задоволення життям;
- у трактуванні фахівців з фізичного виховання вона передбачає організацію способу життя засобами фізичного виховання, рухову діяльність, спрямовану на здоров’язберігаючу діяльність; у валеологічному аспекті – це спрямованість особистості на збереження та зміцнення здоров’я.

Підсумовуючи констатуємо, що наукова дефініція “здоров’язбереження”, є полінауковою категорією. Процес її формування мають філософську, медичну, соціальну, психолого-педагогічну основу, поєднуючи в собі різноманітні види оптимальної взаємодії людини з навколишнім середовищем. Високий рівень здоров’язбережувальних компетентностей має позитивний вплив на самореалізацію, сприяє розвитку здоров’я на основі творчого використання внутрішніх ресурсів особистості.

Література

1. Закон України “Основи законодавства України про охорону здоров’я” від 19.11.1992 № 2801-ХІІ (Редакція станом на 01.01.2018) URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
2. Максимчук Б. А. Формування валеологічної компетентності майбутніх учителів у процесі фізичного виховання (теоретико-методичний аспект): [монографія] / Борис Анатолійович Максимчук; за ред. д-ра пед. наук, проф., члена-кореспондента НАПН України РС Гуревича. – Вінниця: ТОВ фірма “Планер”, 2016. – 388 с.
3. Подвисоцька Т. О. Комплексна оцінка здоров’я населення та його впливу на економічне зростання: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / Т.О. Подвисоцька ; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України. – К., 2009. – 21 с.
4. Бахтин Ю. К., Сопко Г.И., Пазыркина М.В. Формирование культуры здоровья – ответственная задача учреждений народного образования Молодой ученый. 2012. №4. С. 445-447.

5. Міхеєнко О. І. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців зі здоров'я людини до застосування здоров'язміцнювальних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2016. 491 с.
6. Лаврова Л. В. Здоровий спосіб життя як предмет філософсько-освітнього аналізу: автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10 / Л. В. Лаврова ; ДЗ "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського". – О., 2011. – 15 с
7. Горбунова С. М. Валеологія: філософсько-антропологічні аспекти: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.04 / С.М. Горбунова ; Тавр. нац. ун-т ім. В.І.Вернадського. – Сімф., 2000. – 18 с.
8. Гайдаєв Ю. О. Наукове обґрунтування моделі впровадження в Україні Державних цільових програм покращання здоров'я народу: автореф. дис... д-ра мед. наук: 14.02.03 / Ю.О. Гайдаєв ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П.Л.Шупика. – К., 2007. – 26 с.
9. Кулиниченко В. Л. Современная медицина : трансформация парадигм теории и практики : [филос.-методол. анализ]. Київ : Центр практичної філософії, 2001. 240 с.
10. Хільчевська В. С. Багатофакторний аналіз показників здоров'я та формування особистості дітей шкільного віку: Автореф. дис... канд. мед. наук: 14.01.10 / В.С. Хільчевська ; Харк. держ. мед. ун-т. – Х., 2000. – 20 с.
11. Романів О. Я. Медико-географічні основи здоров'я дитячого населення (на матеріалах Хмельницької області): Автореф. дис... канд. геогр. наук.: 11.00.02 / О.Я. Романів ; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2003. – 16 с.
12. Козакевич В. К. Стан соматичного здоров'я та фактори ризику щодо його порушень у дітей шкільного віку: Автореф. дис... канд. мед. наук: 14.01.10 / В.К. Козакевич ; Харк. мед. акад. післядиплом. освіти. – Х., 2001. – 20 с.
13. Калиниченко І. О. Гігієнічні основи оптимізації фізичного виховання школярів: автореф. дис. ... д-ра мед. наук : 14.02.01 / І. О. Калиниченко ; Ін-т гігієни та мед. екол. ім. О. М. Марзєєва АМН України. – К., 2010. – 40 с.
14. Даниленко Г. М. Гігієнічні основи системної оптимізації формування здоров'я дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу: Автореф. дис... д-ра мед. наук: 14.02.01 / Г.М. Даниленко ; Держ. установа "Ін-т гігієни та мед. екології ім. О.М.Марзєєва АМН України". – К., 2007. – 40 с. – укр.
15. Шамне А. В., Комісаренко А. В. Психолого-педагогічні особливості психологічного здоров'я у студентів ВНЗ. Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності : зб. матер. Всеукр. наук.практ. конф. з міжнар. участю (Тернопіль, 5-6 квітня 2017 р.) / укладачі : В.Є. Кавецький, А.В. Вихрущ, О.Я. Жизномірська, Т.Г. Дідух. Тернопіль : СМП "Тайп", 2017. С. 293–295.
16. Альошичева А. В. Вплив психолого-правових чинників на психічне здоров'я інкасаторів в умовах їх професійної діяльності: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / А. В. Альошичева ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 20 с.
17. Rico A., Petrova-Benedict R., Basten A. Moving forward equity in health: monitoring social determinants of health and the reduction of health inequalities. An independent expert report commissioned through the Spanish Presidency of the EU: Ministry of Health and Social Policy of Spain. 2010 92 p.
18. Мягких В. Б. Соціальне здоров'я молоді в умовах сучасного українського суспільства: Автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / В.Б. Мягких ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2007. – 20 с.
19. Вакуленко О. В. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / О.В. Вакуленко ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2001. – 20 с.
20. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Б. Т. Долинський ; ДЗ "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського". – О., 2011. – 45 с.
21. Звездина М. Л. Разнообразие научных подходов к формированию здорового образа жизни обучающихся / М.Л. Звездина // Научный диалог. – 2013. – № 8 (20) : Педагогика. – С. 8-23. / 21-22 с.
22. Соколенко Л. С. Формування культури здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Л. С. Соколенко ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2011. – 20 с.

23. Андрущенко Т. К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Т.К. Андрущенко ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2007. – 20 с.
24. Омельченко С. О. Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.05 / С.О. Омельченко ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2008. – 44 с.
25. Полулях А. В. Формування здорового способу життя підлітків засобами фізичного виховання: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / А.В. Полулях ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2007. – 19 с.
26. Долбишева Н. Г. Теоретико-методичні основи формування знань про фізичне здоров'я в системі фізичного виховання у старшокласників: Автореф. дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Н.Г. Долбишева ; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. – К., 2006. – 21 с.
27. Горашук В. П. Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / В.П. Горашук ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2004 – 40 с.

References

1. Zakon Ukrainy "Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia" vid 19.11.1992 № 2801-XII (Redaktsiia stanom na 01.01.2018) URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
2. Maksymchuk B. A. Formuvannia valeolohichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv u protsesi fizychnoho vykhovannia (teoretyko-metodychnyi aspekt): [monohrafiia] / Borys Anatoliiiovych Maksymchuk; za red. d-ra ped. nauk, prof., chlena-korespondenta NAPN Ukrainy RS Hurevycha. – Vinnytsia: TOV firma "Planer", 2016. – 388 s.
3. Podvysotska T. O. Kompleksna otsinka zdorovia naselennia ta yoho vplyvu na ekonomichne zrostannia: avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.00.07 / T.O. Podvysotska ; In-t demohrafiï ta sots. doslidzh. NAN Ukrainy. – K., 2009. – 21 s.
4. Bakhtyn Yu. K., Sopko H.Y., Pazyirkyna M.V. Formyrovanye kulturyi zdorovia – otvetstvennaia zadacha uchrezhdenyi narodnoho obrazovanyia Molodoi uchenyii. 2012. №4. S. 445-447.
5. Mikheienko O. I. Teoretychni i metodychni osnovy profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv zi zdorovia liudyny do zastosuvannia zdoroviazmitsniuvalnykh tekhnolohii : dys. ... d-ra ped. nauk : spets. 13.00.04 / Kharkivskiy nats. ped. un-t im. H. S. Skovorody. Kharkiv, 2016. 491 s.
6. Lavrova L. V. Zdorovyi sposib zhyttia yak predmet filosofsko-osvitnoho analizu: avtoref. dys. ... kand. filosof. nauk : 09.00.10 / L. V. Lavrova ; DZ "Pivdenoukr. nats. ped. un-t im. K.D. Ushynskoho". – O., 2011. – 15 s
7. Horbunova S. M. Valeolohiia: filosofsko-antropolohichni aspekty: Avtoref. dys... kand. filos. nauk: 09.00.04 / S.M. Horbunova ; Tavr. nats. un-t im. V.I.Vernadskoho. – Simf., 2000. – 18 s.
8. Haidaiev Yu. O. Naukove obhruntuvannia modeli vprovadzhennia v Ukraini Derzhavnykh tsilovykh prohram pokrashchannia zdorovia narodu: avtoref. dys... d-ra med. nauk: 14.02.03 / Yu.O. Haidaiev ; Nats. med. akad. pisliadyplom. osvity im. P.L.Shupyka. – K., 2007. – 26 s.
9. Kulynychenko V. L. Sovremennaia medytsyna : transformatsiia paradyhm teoryy u praktyky : [fylos.-metodol. analiz]. Kyiv : Tsentr praktychnoi filosofii, 2001. 240 s.
10. Khilchevska V. S. Bahatofaktornyï analiz pokaznykiv zdorovia ta formuvannia osobystosti ditei shkilnoho viku: Avtoref. dys... kand. med. nauk: 14.01.10 / V.S. Khilchevska ; Khark. derzh. med. un-t. – Kh., 2000. – 20 s.
11. Romaniv O. Ya. Medyko-heohrafichni osnovy zdorovia dytiachoho naselennia (na materialakh Khmelnytskoi oblasti): Avtoref. dys... kand. heohr. nauk.: 11.00.02 / O.Ia. Romaniv ; Lviv. nats. un-t im. I.Franka. – L., 2003. – 16 s.
12. Kozakevych V. K. Stan somatychnoho zdorovia ta faktory ryzyku shchodo yoho porushen u ditei shkilnoho viku: Avtoref. dys... kand. med. nauk: 14.01.10 / V.K. Kozakevych ; Khark. med. akad. pisliadyplom. osvity. – Kh., 2001. – 20 s.
13. Kalynychenko I. O. Hihiienichni osnovy optymizatsii fizychnoho vykhovannia shkolariv: avtoref. dys. ... d-ra med. nauk : 14.02.01 / I. O. Kalynychenko ; In-t hihiieny ta med. ekol. im. O. M. Marzieieva AMN Ukrainy. – K., 2010. – 40 s.
14. Danylenko H. M. Hihiienichni osnovy systemnoi optymizatsii formuvannia zdorovia ditei v umovakh zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu: Avtoref. dys... d-ra med. nauk: 14.02.01 / H.M. Danylenko ;

- Derzh. ustanova "In-t hihiieny ta med. ekolohii im. O.M.Marzieieva AMN Ukrainy". – K., 2007. – 40 s. – ukp.
15. Shamne A. V., Komisarenko A. V. Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti psykholohichnoho zdorovia u studentiv VNZ. Psykholohichna kultura vchytelia v konteksti vyklykiv suchasnosti : zb. mater. Vseukr. nauk.prakt. konf. z mizhnar. uchastiu (Ternopil, 5-6 kvitnia 2017 r.) / ukladachi : V.Ie. Kavetskyi, A.V. Vykhruhch, O.Ia. Zhyznomirska, T.H. Didukh. Ternopil : SMP "Taip", 2017. S. 293–295.
 16. Alosycheva A. V. Vplyv psykholoho-pravovykh chynnykiv na psykhične zdorovia inkasatoriv v umovakh yikh profesiinoi diialnosti: avtoref. dys. ... kand. psihol. nauk : 19.00.06 / A. V. Alosycheva ; Khark. nats. un-t vnutr. sprav. – Kh., 2011. – 20 s.
 17. Rico A., Petrova-Benedict R., Basten A. Moving forward equity in health: monitoring social determinants of health and the reduction of health inequalities. An independent expert report commissioned through the Spanish Presidency of the EU: Ministry of Health and Social Policy of Spain. 2010 92 r.
 18. Miahkykh V. B. Sotsialne zdorovia molodi v umovakh suchasnoho ukrainskoho suspilstva: Avtoref. dys... kand. sotsiol. nauk: 22.00.04 / V.B. Miahkykh ; Khark. nats. un-t im. V.N.Karazina. – Kh., 2007. – 20 s.
 19. Vakulenko O. V. Zdorovyi sposib zhyttia yak sotsialno-pedahohichna umova stanovlennia osobystosti u pidlitkovomu vitsi: Avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.05 / O.V. Vakulenko ; Nats. ped. un-t im. M.P.Drahomanova. – K., 2001. – 20 s.
 20. Dolynskyi B. T. Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv do formuvannia zdoroviazberezhuvannykh navychok i vmin u molodshykh shkoliariv u navchalno-vykhovnii diialnosti: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 / B. T. Dolynskyi ; DZ "Pivdenoukr. nats. ped. un-t im. K.D. Ushynskoho". – O., 2011. – 45 s.
 21. Zvezdyna M. L. Raznoobrazye nauchnykh podkhodov k formirovaniu zdorovoho obraza zhyzny obuchaiushchykh / M.L. Zvezdyna // Nauchnyii dyaloh. – 2013. – № 8 (20) : Pedahohyka. – S. 8-23. / 21-22 s.
 22. Sokolenko L. S. Formuvannia kultury zdorovoho sposobu zhyttia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 / L. S. Sokolenko ; Uman. derzh. ped. un-t im. P. Tyshyny. – Uman, 2011. – 20 s.
 23. Andriushchenko T. K. Formuvannia tsinnisnoho stavlennia do vlasnoho zdorovia v ditei starshoho doshkilnogo viku: Avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.08 / T.K. Andriushchenko ; In-t probl. vykhovannia APN Ukrainy. – K., 2007. – 20 s.
 24. Omelchenko S. O. Teoretychni ta metodychni osnovy vzaiemodii sotsialnykh institutiv suspilstva v formuvanni zdorovoho sposobu zhyttia uchniv zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv: avtoref. dys... d-ra ped. nauk: 13.00.05 / S.O. Omelchenko ; Luhan. nats. ped. un-t im. T.Shevchenka. – Luhansk, 2008. – 44 s.
 25. Poluliakh A. V. Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia pidlitkiv zasobamy fizychnoho vykhovannia: Avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.07 / A.V. Poluliakh ; Kherson. derzh. un-t. – Kherson, 2007. – 19 s.
 26. Dolbysheva N. H. Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia znan pro fizyčne zdorovia v systemi fizychnoho vykhovannia u starshoklasnykiv: Avtoref. dys... kand. nauk z fiz. vykhovannia i sportu: 24.00.02 / N.H. Dolbysheva ; Nats. un-t fiz. vykhovannia i sportu Ukrainy. – K., 2006. – 21 s.
 27. Horashchuk V. P. Teoretychni i metodolohichni zasady formuvannia kultury zdorovia shkoliariv: Avtoref. dys... d-ra ped. nauk: 13.00.01 / V.P. Horashchuk ; Khark. nats. ped. un-t im. H.S.Skovorody. – Kh., 2004 – 40 s.

Одержано статтю: 10.10.2019
Прийнято до друку: 7.11.2019